Pagina de artă

HIPOCRATE
PĂRINTELE MEDICINEI ÎN GRECIA ANTICĂ

*Doru Iliescu**

Convențional recunoscut drept Părintele Medicinei, Hipocrate a întemeiat această disciplină, devenită datorită lui o artă și totodată o știință de sine stătătoare, deosebită deopotrivă de magie și filosofie. Informațiile despre viața și activitatea lui au rămas însă subiect de discuție. Cele mai veridice, deși sumare, vin de la contemporanii săi, Platon și Aristotel, care-l menționează drept un medic reputat, utilizând o metodologie logică și o terminologie de o precizie exemplară. Textele ulterioare, grecești sau romane, deși interesante, sunt doar parțial credibile.

Ginecologul Soranos din Efes a întocmit prima sa biografie și a adunat laolaltă textele și discuțiile atribuite lui Hipocrate, aceasta însă abia în sec. II d.H., adică la aproximativ 500 de ani de la moartea lui. Ulterior s-au tot adăugat texte autentice, apocrife sau ipotetice, adunate și publicate în opere complete abia în 1526, la Veneția. Hipocrate a trăit între anii 460-377 î.H., în plin secol al lui Pericle, vârsta de aur a civilizației Greciei antice. S-a născut în Insula Kos, într-o familie aristocratică din tagma Asclepizilor, care se revendicau drept descendenți ai zeului medicinei Asclepios, prin fiul acestuia Padaliros. Tatăl său, Heraclide, tot medic, era al 16-lea în descendența lui Esculap, și fiul unui Hipocrate I. Numele mamei a fost Praxitela. Așadar părintele medicinei a fost Hipocrate al II-lea. El a avut doi fii, Tesalus și Draco, care au practicat și ei, cu mai puțin succes medicina, și au

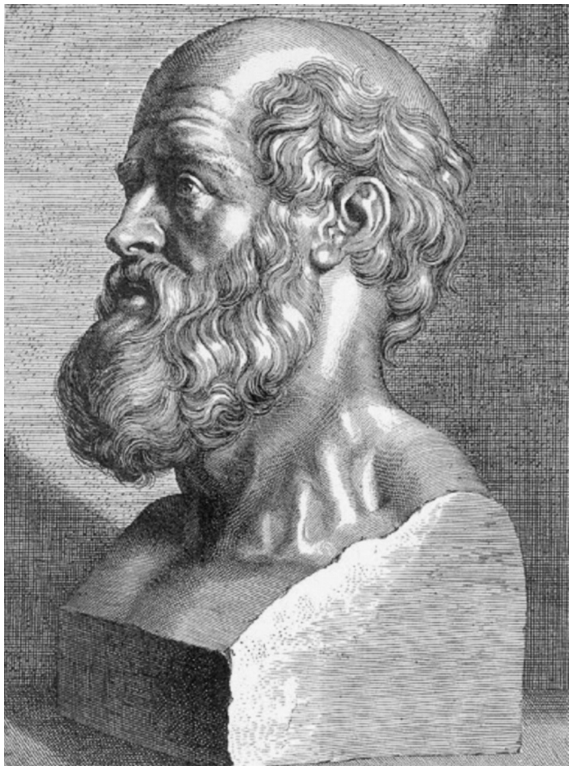

Figura 1. *Hipocrate - gravură, Peter Paul Rubens*

avut fiecare câte un băiat, Hipocrate al III-lea și al IV-lea. Adevăratul său continuator a fost însă ginerele său, Polibus, soțul fiicei sale, nu-mită după mamă, tot Praxitela.

Pe atunci în Kos exista un sanctuar închinat zeului Asclepios, un *asclepion*, unde probabil Hipocrate a deprins medicina și a înce-

* *Adresă corespondență autor: Doru Iliescu, MD, Spitalul Municipal „Sfinții Doctori Cosma și Damian" Rădăuți, Calea Bucovinei nr. 34 A, E¬mail: doruiliescu@yahoo.com*

put să o practice. Mai târziu avea să se mute în nord, profesând în Tesalia și apoi în Tracia, dar mai ales în insula Thasos, unde a observat și a descris prima oară o epidemie de oreion. Se spune că ar fi fost chemat odată la Abdere, pentru a-l diagnostica și a-l trata pe filosoful materialist Democrit. Acesta fusese considerat

Figura 2. *Hipocrate și Democrit în Abdera. Jan Pynas*

nebun, pentru că râdea tot timpul, de toți și de toate. După discuții cu pacientul, Hipocrate a declarat că acesta era întreg la minte, râsul său fiind expresia unui ascuțit simț critic, al unei firi vesele, și a disprețului său pentru o lume ea însăși nebună. Democrit a primit porecla de *filosoful care râde*, iar cei doi au devenit buni prieteni.

Figura 4. *Hipocrate refuzând darurile lui Artaxerxes Anne-Louis Girodet Triosson*

Adevărat sau nu, Hipocrate a tratat mulți bolnavi în Abdere. După o altă legendă, regele Persiei, Artaxerxes I, l-a chemat la curtea sa pentru servicii medicale, oferindu-i daruri bogate. El însă a refuzat invitația unui dușman al țării sale, care nu demult o atacase în luptele de la Termopile și Salamina.

După ce a colindat prin Grecia, Hipocrate a fost chemat la căpătâiul regelui macedonean Perdiccas al II-lea, ajuns depresiv, slăbind continuu și fiind inapetent. Se credea că are tuberculoză. Au stat de vorbă, iar Hipocrate i-a explicat că este bolnav din dragoste. Re-

Figura 3. *Hipocrate și Democrit. Pieter Lastman*

gele a tușit de câteva ori, apoi și-a recăpătat culoarea sănătoasă și s-a tămăduit. În adevăr, după moartea tatălui său, Alexandru I, el se îndrăgostise de fosta iubită a acestuia, Phila. Se mai spune că Hipocrate ar fi ajuns în timpul unei cumplite epidemii de ciumă din timpul celui de-al doilea Război Peloponeziac (430 î.H) la Atena. Atunci a murit și Pericle, victimă a epidemiei. Hipocrate ar fi venit în ajutor, punând să se ardă pe străzi și în case ramuri de copaci, al căror fum ar fi putut alunga miasmele rele.

Hipocrate a fost primul medic care a separat medicina de religie și filosofie, afirmând că boala nu este o pedeapsă aplicată oamenilor de către zei, ci consecința unor factori ce țin de profilul bolnavului, mediul înconjurător, alimentație, obiceiuri de viață etc. Aceasta în condițiile în care disecțiile erau interzise iar cunoștințele despre anatomie și fiziologie precare. El a elaborat teoria celor patru umori din organism, prezente la fiecare subiect, în proporții inegale. Fiecărei umori îi era asociat câte un element și câte o stare:

- Sângele, produs de ficat, determina natura *sanguină,* activă, entuziastă, impulsivă și avea asociat elementul Aer.
- Bila galbenă, al cărei exces producea agresivitate, era legată de elementul Foc.

Figura 5. *Hipocrate în timpul ciumei din Atena. Anonim*

- Bila neagră, secretată de splină, ar fi indus tendința la agresivitate, împreună cu elementul Pământ.
- Flegma, pusă în legătură cu dispoziția melancolică, era legată de Apă.

Fiecărei umori îi era asociată câte o stare: rece, cald, umed și uscat, iar fiecare pacient avea o vârstă: copil, adolescent, matur sau bătrân. Combinația tuturor acestor factori determina profilul individual al fiecărui om și predispoziția lui către anumite boli. Orice dezechilibru în această constelație de factori ducea la îmbolnăvire. Conturată abia de Hipocrate, teoria umorilor a fost dezvoltată mai apoi de Galenus și Empedocle și a dominat medicina câteva sute de ani.

În lucrarea *Despre Doctor* a definit profilul medicului, valabil și astăzi. Acesta trebuie să fie integru la minte, cinstit, calm, înțelegător și serios. Fundamentul etic al medicului rămâne și astăzi celebrul *Jurământ al lui Hipocrate*.

În practica medicală s-a bazat pe discuția cu bolnavul, observația atentă a semnelor și simptomelor, istoricul familial și evoluția în timp. În baza acestora formula diagnostice și emitea prognostice. Toate acestea trebuiau descrise cu claritate și notate, pentru a îmbogăți experiența medicului însuși dar și pe cea a discipolilor lui.

A descris magistral și conceptul de criză, un punct esențial în evoluția bolii, din care pacientul putea lua brusc calea spre vindecare sau spre agravare și deces. A mai făcut și o împărțire a bolilor în acute și cronice, endemice și epidemice.

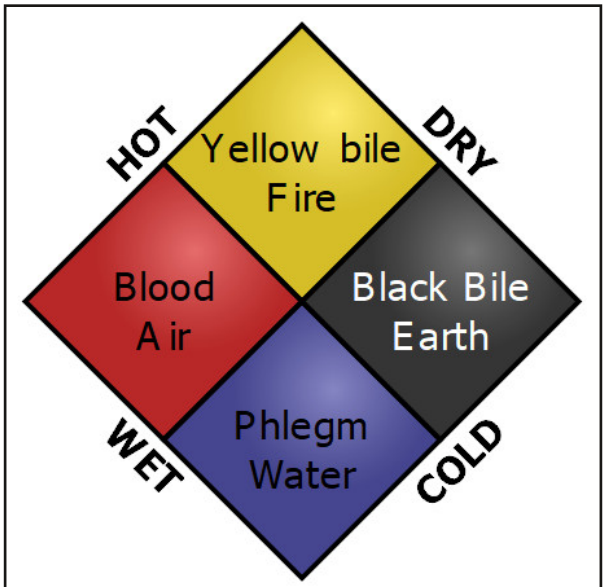

Figura 6. *Umorismul*

În plan terapeutic a avut o atitudine mai mult pasivă, bazată pe capacitatea organismului de a-și găsi echilibrul propriilor umori și pe puterea vindecătoare a naturii. Intervenția medicului trebuia să fie minimală, recomandările principale fiind odihna, repausul la pat, menținerea unei stări optime de igienă, o dietă ușoară, mai mult hidrică, cu adaosul eventual de amestec de miere și oțet. *„A mânca atunci când ești bolnav înseamnă să-ți hrănești boala”*. Doar uneori folosea balsamuri sau calmante.

În îngrijirea plăgilor utiliza măsuri primitive de asepsie și antisepsie ce vizau curățirea mâinilor și îngrijirea unghiilor doctorului și toaletarea plăgii, pe care rareori aplica un amestec de apă și vin. A intervenit însă mai

energic în traumatologie. Pentru reducerea unor fracturi a folosit metoda tracțiunii, valabilă și astăzi, iar pentru traumatismele coloanei a imaginat *„banca lui Hipocrate”*, un dispozitiv de tracțiune al corpului, strămoș a ceea ce astăzi se numește VAX-D (Vertebral Axon Decompression).

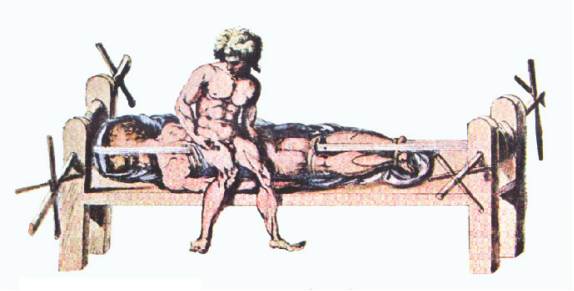

Figura 7. *Banca hipocratică*

A pus la punct metoda ce-i poartă numele pentru reducerea luxației de umăr prin tracțiunea membrului afectat concomitent cu fixarea călcâiului terapeutului în axila pacientului. Pentru ușurarea manevrei a inventat și *„scaunul hipocratic”*.

Figura 8. *Scaunul hipocratic*

Dacă nu a inventat, cel puțin a utilizat multe instrumente chirurgicale, precum scalpelul. A descris boala hemoroidală și metode de tratament, cum ar fi ligaturarea și/sau cateterizarea cu un fier fierbinte și a conceput un specul rectal, prefigurând metoda endoscopică. A mai descris *sucusiunea hipocratică* - zgomotul produs de zgâlțâirea bolnavului cu hidropneumotorax și a executat drenaje pe tub pentru empieme pleurale. A consemnat semne și simptome care și azi îi poartă numele: degetele hipocratice, faciesul hipocratic al bolnavilor terminali.

Până la Hipocrate doctorii peregrinau din oraș în oraș, acolo unde erau solicitați ori pe unde își ofereau serviciile. De la el încolo s-au organizat locuri speciale, laice pentru consultații și tratamente, altele decât vechile sanctuare și temple religioase - *asclepioanele.*

Hipocrate a murit la o vârstă înaintată, probabil în anul 377 î.H. în Tesalia și a fost înmormântat lângă Larissa. Legenda spune că pe mormântul său și-au făcut un cuib niște albine ce dădeau o miere tămăduitoare.

Cum școala hipocratică a încurajat însemnarea observațiilor, atitudinilor și gesturilor terapeutice, s-a păstrat o colecție timpurie de 60 de lucrări, adunate probabil în sec. III î.H., care formează *„Corpus Hippocraticum”*. Cercetătorii apreciază însă că nu toate scrierile sunt ale sale, unele aparținând altor timpuri și autori. Ele ar fi fost adunate împreună în Biblioteca din Alexandria. Cele mai cunoscute capitole ale *Corpusului* sunt *Aforismele* și

Figura 9. *Degete hipocratice*

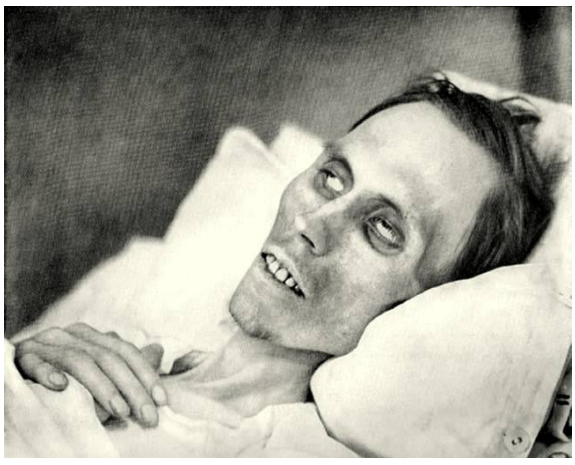

Figura 10. *Facies hipocratic*

Jurământul. Cine nu știe primul aforism *„Ars longa, vita brevis”?*

Imediat după moarte Hipocrate nu a lăsat discipoli de seamă și nici măcar ginerele său, Polibus, nu l-a egalat. Preceptele sale însă au

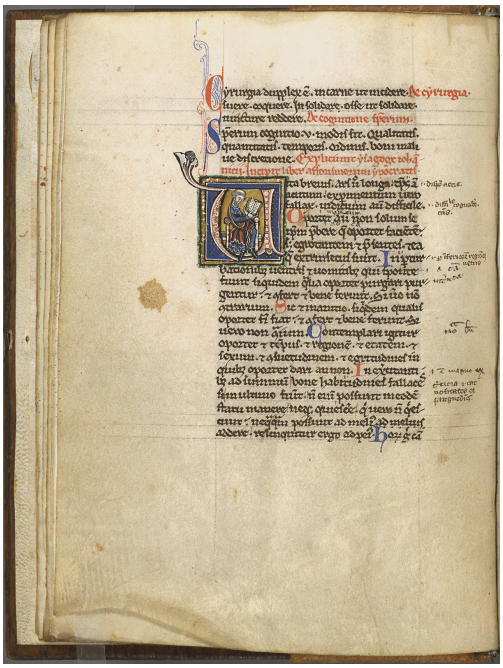

Figura 11. *Corpus Hippocraticus, manuscris, sec XIII*

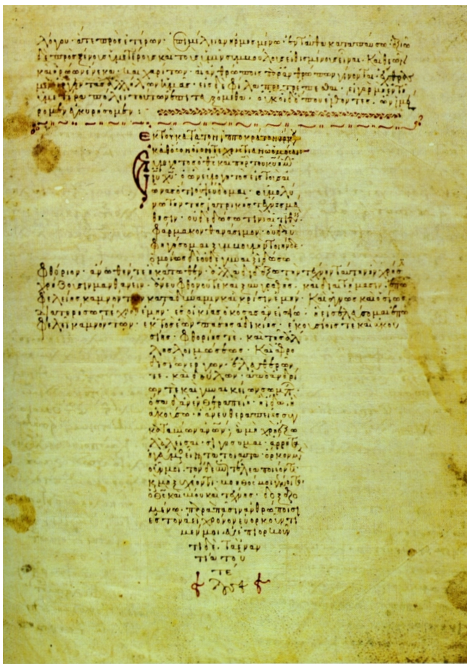

Figura 12. *Manuscris bizantin din secolul XII cu Jurâmântul lui Hipocrate așezat în formă de cruce.*

devenit standarde de aur, iar metodele lui au fost socotite ideale și nimeni nu a îndrăznit să le contrazică, ceea ce a făcut ca medicina să bată pasul pe loc câteva sute de ani. Abia prin sec. II d.H. un alt grec, Galenus din Pergam a continuat și a dezvoltat tradiția hipocratică, el având probabil acces la *Corpusul* aflat în Biblioteca din Alexandria. Mult mai târziu, scrierile lui au influențat și dezvoltarea medicinei arabe prin Avicena (sec. X). În insula Kos se mai păstrează și astăzi ruinele *asclepionului* unde Hipocrate a deprins medicina și un platan bătrân, despre care se spune că ar fi fost plantat chiar de el și sub care acesta și-ar fi predat învățăturile discipolilor săi.

Ce poate fi mai potrivit pentru doctorii unui spital ce poartă numele Sfinților doctori fără de arginți, Cosma și Damian, decât aforismul hipocratic: *Uneori oferă-ți serviciile chiar gratis; nu te feri să tratezi un străin care nu are bani să te plătească!*

Figura 13. *Asclepionul din Kos, unde Hipocrate ar fi deprins medicina.*

Figura 14. *Platanul lui Hipocrate din Kos.*

Copyright: © 2019 Jurnalul Medical de Bucovina. Acesta este un articol cu acces liber distribuit de www.jmbucovina.ro cu permisiunea nerestricționată pentru utilizarea, distribuția și reproducerea pe orice mediu, cu condiția ca autorul original și sursa să fie creditate.